

Shell – en nutida kolonizatör i Nigeria?

En fallstudie om oljebolaget Royal Dutch Shells agerande i Nigeria.

Abstract

Denna uppsats undersöker i vilken utsträckning oljebolaget Royal Dutch Shell kan ses som en nutida kolonistör i Nigeria. Uppsatsen utvecklar tidigare forskning om nutida kolonialism med en idealtyp framställd utifrån ursprunglig kolonialism. Med utgångspunkt i idealtypens indikatorer för ett historiskt kolonialt beteende beskådas Shells nutida verksamhet och agerande i Nigeria. Områden som undersöks är Shells investeringar i oljeanläggningar, huruvida Shell monopoliserar oljemarknaden i Nigeria samt på vilket sätt företaget med olika medel kontrollerar delar av Nigerias statsapparat. Studien kommer fram till att Shell utifrån den framtagna idealtypen kan klassas som en nutida kolonistör i Nigeria samt ger förslag på hur framtida forskning kan gå vidare utifrån uppsatsens resultat och slutsatser.

Nyckelord: Shell, Nigeria, kolonistör, kolonialism, oljebolag.

Antal ord: 9 184

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Problemformulering och syfte.....	2
1.3	Disposition	3
2	Tidigare forskning	5
2.1	Neokolonialism	5
2.2	Ekonomisk globalisering.....	6
2.3	Teoretiskt ramverk	7
2.3.1	Kolonialism	7
2.3.2	Idealtypens indikatorer	8
3	Metod och material	11
3.1	Idealtyp	11
3.2	Analytisk strategi.....	12
3.3	Material	12
4	Analys	14
4.1	Erhåller olja i landet	14
4.1.1	Investerar i egen oljeanläggning	14
4.1.2	Köper olja lokalt.....	15
4.2	Monopoliserar marknaden.....	15
4.3	Kontrollerar regering och militär	17
4.3.1	Regelverk, lagar och avtal	17
4.3.2	Indirekt kontroll över regeringen	18
4.3.3	Kontroll över militären.....	19
5	Slutsats	21
5.1	Shells koloniala beteende	21
5.2	Framtida forskning	23
6	Referenser	25

1 Inledning

En europeisk aktör i ett afrikanskt land begår regelbrott som får så allvarliga konsekvenser att hela byar tvingas flytta. Lokalbefolkningen protesterar mot aktören och kräver att den tar sitt ansvar. Aktören löser problemet genom att anlita statliga och icke-statliga militanta grupper för att skydda sig mot demonstranterna och fortsätter sin verksamhet trots att denna skapat ödeläggelse. Militären skyddar aktören genom att bruka våld mot demonstranterna och flera lokala ledare avrättas på olagliga grunder, ändå drar sig aktören inte tillbaka. Samtidigt ger aktören bidrag till landets regering för att gynna sina ekonomiska intressen.

Aktören skulle kunna vara en av 1800-talets kolonistörer och landet en av dess kolonier. I själva verket beskriver denna inledning oljebolaget Royal Dutch Shells agerande i Nigeria under 1990-talet fram till idag. Vår uppsats utreder om Shell, utifrån en idealtyp av en ursprunglig kolonistör, kan ses som en nutida kolonistör i Nigeria.

1.1 Bakgrund

Royal Dutch Shell Group bildades 1907 genom en sammanslagning av det nederländska energibolaget Royal Dutch Petroleum och det brittiska transportföretaget Shell Transport (Shell 1). Idag bedriver företaget sin verksamhet i drygt 70 länder med huvudkontor i nederländska Haag och har omkring 89 000 anställda. Shell arbetar bland annat med produktion, raffinering och distribution av olja, att utforska områden för oljeutvinning samt marknadsföring och handel. Med en produktion på omkring 3,7 miljoner tunnor olja per dag var Shell år 2016 världens sjunde största och Europas största företag¹ (Fortune Global 500).

Federala Republiken Nigeria beräknas ha Afrikas näst största ekonomi och är kontinentens folktätaste land med ungefär 186 miljoner invånare. Nigerias olja står för ungefär 95 procent av exportvärdet och är således central för statens intäkter. Landet är en av världens tio största exportörer av olja och Afrikas största oljeproducent. Nigerias befolkning är dock till större del beroende av traditionellt jordbruk, enkel tillverkningsindustri och småskalig handel. Nigeria har som de flesta afrikanska länder varit en europeisk koloni, landet frigjorde sig från Storbritanniens styre 1960 och har varit självständigt sedan dess (Landguiden 2016).

¹ Mätning baserad på intäkter.

Shell bedriver verksamhet i Nigeria sedan 1937 och har flera dotterbolag i landet. Det största av dessa är Shell Petroleum Development Company of Nigeria Limited, SPDC, som främst är aktivt i Nigerdeltat i södra Nigeria². Shells verksamhet i landet består av både utforskning och produktion av olja på såväl land som grunt och djupt vatten. Företaget har egna anläggningar som pipelines och oljeplattformer, samt är delägare i flera projekt tillsammans med det statligt ägda Nigerian National Petroleum Corporation, NNPC, och andra utländska oljebolag (Shell 2).

1.2 Problemformulering och syfte

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur multi- och transnationella företag kan ses som nutida kolonisatörer. I dagens globala samhälle är dessa storföretag betydande självständiga aktörer som inte styrs av stater, därför är det relevant att se vilken roll de tar på den globala arenan. Vi vill utvidga forskning om nutida kolonialism genom att se om den historiska kolonialismen lever vidare genom företagens agerande och inte endast genom stater. Det finns både forskning och en allmän debatt om hur kolonialismen inte är ett avslutat kapitel, utan att den lever vidare och uttrycker sig på nya sätt i dagens globala samhälle. Vårt mål är att bidra till denna forskning med ett nytt perspektiv då vi istället för att peka på nya former av kolonialism vill se om företag agerar på samma sätt som ursprungliga kolonisatörer.

Trots att många pratar om multi- och transnationella företag i denna diskussion och några går så långt som att tillskriva företagen koloniala beteenden, så har vi inte hittat någon som explicit har klassificerat något företag som en nutida kolonisatör. Forskning kring vårt ämne diskuterar visserligen dagens globala företag, men då som ett medel stater använder för att kolonisera snarare än företagen som självständiga koloniserande aktörer. Neokolonialismen utgår från nya former av kolonialism, medan vi vill utgå från den ursprungliga kolonialismen i vår studie av ett multinationellt företag. Vårt bidrag till forskningen är att vi utifrån den ursprungliga kolonialismen skapar en egen idealtyp av en kolonisatör och applicerar denna på ett multinationellt företag, Royal Dutch Shell. Det unika med vår uppsats är således att vi ser på hur ett multinationellt företag idag agerar på samma sätt som historiens kolonisatörer, och inte enbart tittar på nya former av kolonialism.

Shell är ett lämpligt företag att analysera i denna uppsats av flera anledningar. För det första fyller det kriteriet som multinationellt företag (för definition se Miyoshi 1993). För det andra är Shell ett av de sex viktigaste företagen i oljebranschen (Fortune Global 500), en bransch som är känd för kontroversiella utvinningsmetoder (Amnesty International). För det tredje har Shell

² När vi senare skriver om Shells verksamhet i Nigerdeltat är det oftast SPDC som står för denna.

uppmärksammats i media för ett agerande som vi anser vara kolonialt (se till exempel Björklund 2017, Jack 2017 och Smith 2010, 2011). Målet med uppsatsen är att få ett konkret svar på om Shell kan ses som en nutida kolonisatör. Förhoppningen är sedan att våra slutsatser kan ligga till grund för vidare forskning och att vår idealtyp kan appliceras på fler multi- och transnationella företag, för att dra mer generella slutsatser om dessa företag som grupp kan klassas som nutidens kolonisatörer.

För att begränsa vår forskningsfråga har vi valt att fokusera på Shells verksamhet i Nigeria. Valet av land beror dels på att Nigerias ekonomi är beroende av olja (se rubrik 1.1), dels på att Shell nyligen och tidigare under 2000-talet har uppmärksammats för ett ifrågasatt beteende i Nigeria (se till exempel Amnesty 2017). Det finns flera exempel på varför det är intressant att se om Shells agerande i Nigeria kan definieras som kolonialt. Ett är att det har kommit fram uppgifter om att Shell skulle vara kopplade till avrättningar av demonstranter i Nigeria på 1990-talet (Amnesty 2017). Ett annat är att en högt uppsatt person inom företaget har gjort uttalanden om att Shell ska ha infiltrerat den nigerianska regeringen (Smith 2010).

Vi är medvetna om att begränsningen kan uppfattas som ett extremt exempel på hur Shells agerande kan ses som kolonialt och att ett globalt företags verksamhet i ett enda land inte kan ses som representativt för hela dess verksamhet. Vi tror dock att det faktum att Shell i Nigeria är ett extremt fall kan vara till vår fördel då det är ett tydligt exempel som passar in på vår frågeställning. Just att det är ett extremfall gör att det finns mycket kontroversiellt material som underlag till en nyanserad diskussion och som kan lyfta intressanta aspekter av problemet. Med tanke på studiens omfattning behöver vi dessutom begränsa oss till ett land och vi menar att det inte spelar någon roll om Nigeria är ett unikt fall. Ett kolonialt beteende i Nigeria gör Shell till en kolonisatör oavsett om företaget inte agerar kolonialt i andra länder. Med fokus på ett enda land har det även varit möjligt att inom studiens omfattning hinna titta på ett mer mångsidigt material. Vi har således inte behövt välja bort information som inte passat in på eventuella förväntningar kring våra slutsatser, vilket hade varit en potentiell risk med en bredare frågeställning.

Vår forskningsfråga lyder:

I vilken utsträckning kan Shell ses som en nutida kolonisatör i Nigeria?

1.3 Disposition

Efter denna inledande del tittar vi först på vad tidigare forskning har sagt om multi- och transnationella företag i samband med begreppen kolonialism och imperialism. Dels består denna del av en genomgång av neokolonial forskning, en definition av vad multi- och transnationella företag är samt en diskussion om ekonomisk globalisering. Dels utgörs avsnittet av forskning om vad som menas med kolonialism, med särskilt fokus på den materiella aspekten av fenomenet.

Med denna tidigare forskning hittar vi vår definition för vad en kolonist är och bygger vår idealtyp utifrån denna. Det följande avsnittet behandlar våra ställningstaganden kring vårt val av metod och material.

Sedan följer huvuddelen av uppsatsen där vi redogör för det empiriska material som ligger till grund för vår analys. Här applicerar vi vår idealtyp av en kolonist på Shell genom att kategorisera materialet under tre rubriker som utgör idealtypens olika indikatorer. Under varje rubrik utreder vi hur Shell agerar utifrån den angivna indikatorn samt vilka konsekvenser detta agerande har fått. Med detta upplägg vill vi skapa struktur och överskådlighet för läsaren, då det är lätt att följa hur vi kopplar empirin till vår idealtyp och förhoppningsvis ger analysen en röd tråd.

Avslutningsvis för vi en diskussion om de slutsatser vi kan dra utifrån vår undersökning av Shell i Nigeria. Här försöker vi att, utifrån idealtypen och vårt empiriska material, svara på vår frågeställning om Shell kan anses vara en nutida kolonist i Nigeria. Vi resonerar kring idealtypens indikatorer och bemöter möjlig kritik mot de slutsatser vi har dragit. Vi avslutar sedan uppsatsen med en diskussion kring hur våra resultat utvecklar den forskning som finns om nutida kolonialism och hur de kan ligga till grund för vidare forskning inom området.

2 Tidigare forskning

Att företag är en del av ett system som utnyttjar och exploaterar resursrika länder är vida diskuterat. Inom neokolonialismen finns en tydlig linje som tyder på hur stater exploaterar lägre utvecklade länder genom framförallt företagsverksamhet för att få inflytande och ekonomisk vinst. Bland de forskare vi har stött på finns det däremot ingen som explicit undersöker huruvida multinationella företag kan anses vara koloniserare utifrån specifika koloniala indikatorer, utan störst fokus ligger på hur stater agerar genom företagen (Woddis 1967, Nkrumah 1965). Det tvetydiga begreppet ”corporate colonialism” innebär dels företagets ökade makt i den globala ekonomin (Korten 2001, s. 36), dels hur företagets värderingar och idéer har börjat genomsyra vårt samhälle och dagliga liv³ (Mumby 2015). Inom forskningsområdet kan vi även se att världssystemanalysen bidrar med tanken om att starka stater systematiskt utnyttjar de svagare staterna genom att behålla dem i beroendeställning (Wallerstein 2004).

2.1 Neokolonialism

Neokolonialistiska tänkare menar att nutida starka stater exploaterar och utnyttjar svaga, oftast före detta koloniserade, stater genom indirekta och framförallt ekonomiska medel. Begreppet myntades i mitten av 1960-talet under den andra vågen av avkoloniseringen och neokolonialism ses ofta som en vidareutveckling och förvandling av kolonialismen (Nkrumah 1965, ix-xii). Kwame Nkrumah (1965, s. 31-36) beskriver hur staterna trots avkoloniseringen var fortsatt underlägsna och behöll samma beroendeställning till de västerländska staterna. Syftet för kolonialmakterna var att behålla samma relation till kolonierna genom att istället ge koloniserarna indirekt makt och kontroll för att få tillgång till råmaterial och billig arbetskraft.

Neokolonialismen tar sig i uttryck på flera sätt. Olika aktörer använder politiska men framförallt ekonomiska verktyg för att fortsätta utnyttja kolonierna trots att de nu är självständiga stater. De politiska verktygen beskriver hur de forna kolonierna är beroende av västvärldens stater och deras kompetens. Vid avkoloniseringen utplaceras specifika rådgivare som hjälpte de avkoloniserade staterna att bygga upp fungerande system, vilket i sin tur gjorde att de blev beroende av utländsk hjälp för att behålla kontroll över samhället (Woddis 1967,

³ Denna del av definitionen hör inte till vår forskningsfråga, men vi väljer att ta upp den för att visa på svårigheten i att hitta material och begrepp som stämmer in på vårt forskningsområde.

s. 70-84). De ekonomiska verktygen kan ses som en förlängning av kapitalismen och är alla till för att begränsa och exploatera kolonin. Exempelvis sägs de koloniserande makternas investeringar berika små delar av befolkningen i kolonierna som sedan blir beroende av de utländska aktörernas verksamhet vilket gör dem benägna att samarbeta för att behålla sin status och rikedom (Woddis 1967, s. 86, 117).

De västerländska staterna och företagen sägs också hämma utvecklingen i kolonin för att sätta dem i en beroenderelation. Denna så kallade underutveckling kan ske på olika vis men framförallt genom att multinationella företag placerar sin produktion eller utvinning i landet och skapar en monopolliknande position på den inhemska marknaden. Detta blockerar nationens egen möjlighet att utvecklas inom samma sektor och blir istället direkt beroende av de utländska företagen (Nkrumah 1965, s. 53-56). Anledningen för stater och företag att underblåsa underutveckling i en svag stat är att de får varaktig tillgång till billig arbetskraft och billiga resurser vilket utökar företagets möjlighet att vinstmaximera (Woddis 1967, s. 86-88). Samtidigt tvingas staterna att importera essentiella varor som hade kunnat produceras i landet till lägre kostnader (Nkrumah 1965, s. 26).

Neokolonialismen kritiserar inte bara stater och deras företags roll i exploaterandet av de svaga staterna, utan även hur banker ger sig ut på världsmarknaden och letar efter potentiella låntagare där de kan erhålla högre räntor. Denna kritik handlar om hur lån endast anses beviljas till de nationer som ingår ofördelaktiga avtal med stora företag eller accepterar höga räntor, vilket resulterar i att svaga stater måste ta lån med höga räntor eller blir tvungna att klara sig helt utan lån. Att kolonierna tvingas ingå bristfälliga avtal med utländska företag för att kunna betala av sina lån resulterar i ännu en beroendespiral (Woddis 1967, s. 91-95).

2.2 Ekonomisk globalisering

Globalisering och transnationalism har lett till att världens nationalstater inte längre har samma kontroll över sina territorium som tidigare och att företag nu kan agera mer självständigt. Idag har företag möjligheten att röra sig över nationsgränser och placera delar av sin verksamhet så att kostnader kan minimeras och vinster maximeras. Således är de mindre benägna att tillhöra en specifik nation. Detta beror på ökad frihandel, lägre transportkostnader och att gränser har blivit mindre viktiga till följd av öppenhet mellan stater. Det är helt enkelt billigare och enklare att sprida sin produktion och försäljning över hela världen (Huff 2015). En viktig distinktion, som inte är helt vedertagen, är den mellan multinationella och transnationella företag. Det förstnämnda anses vara ett företag som har huvudkontor i hemnationen och sprider ut sin produktion, marknadsföring och försäljning till flera stater. Ett transnationellt företag är inte längre kopplat till en specifik nation utan har fördelat alla delar av företaget, inklusive högkvarter, i olika stater där kostnaderna kan reduceras (Miyoshi 1993).

2.3 Teoretiskt ramverk

Det vi anser saknas i forskningen kring nutida kolonialism är ett teoretiskt ramverk för hur företag, och inte enbart stater, kan utpekas som självständiga koloniala aktörer. Lenin (1917, s. 106-114) skrev om hur företag kan ses som kolonisatörer oberoende av stater, men då handlade det om ursprunglig kolonialism. Av det material vi har kommit åt har vi inte hittat någon som lika konkret klassar dagens storföretag som nutida kolonisatörer. Vi vill, till skillnad från den forskning vi har stött på, helt frångå staternas koloniala beteende och enbart fokusera på företag. Eftersom neokolonialismen fokuserar på nationalstaters nya koloniala agerande vill vi istället se om och hur dagens företag agerar på samma sätt som ursprungliga kolonisatörer. Företagen kan dessutom anses mer intressanta än nationalstaterna då dessa i och med globaliseringen fått ökad självständighet och inte längre kan ses som en förlängning av staten. Därför har vi valt att utgå från en idealtyp vi har byggt på forskning om tidigare kolonialism istället för att använda oss av till exempel neokolonialismen i vår analys. Vårt mål är att med idealtypen utveckla ett teoretiskt ramverk som kan användas i vidare forskning om hur kolonialismen tar sig i uttryck idag. Idealtypen och de resultat som denna har genererat kompletterar förhoppningsvis tidigare forskning om neokolonialism, ekonomisk globalisering och annan forskning som uttalat sig om nutida kolonialism.

2.3.1 Kolonialism

Vi har använt oss av en idealtypsanalys som utifrån Max Webers grundmetod är utvecklad av Gunnar Eriksson (Esaiasson m.fl. 2017, s. 140). För att bygga vår idealtyp har vi utgått från uppslagsverk som Nationalencyklopedin och Stanford Encyclopedia of Philosophy samt tidigare forskning om både kolonialism och imperialism. För att begränsa vårt område har vi valt att fokusera på de bitar i definitionen som syftar till materiell kolonialism. Det har gjort att stora delar av vår definition bygger på forskning med marxistisk utgångspunkt, då marxismen mer än andra perspektiv fokuserar på just de materiella aspekterna av begreppet kolonialism. Mycket av litteraturen kommer från 1960- och 1970-talen då en våg av marxistisk kritik strömmade inom kolonial forskning, mycket av denna härstammar i sin tur från Lenin (1917). Som läsare är det därför viktigt att vara medveten om den stundvis marxistiska prägel på våra definitioner och vår begreppsanvändning.

Det råder inte helt samstämmiga meningar om vad kolonialism är och det används ofta synonymt med imperialism. Våldigt förenklat kan vi konstatera att imperialism är målet att bilda ett globalt imperium och kolonialism är ett av verktygen för att nå dit. Kolonialism kan ses som ett historiskt uttryck för viljan att bygga ett imperium, det är själva handlingen att besätta ett område och, ofta med våld, ta över det som sitt eget (Kohn – Reddy 2017). Imperialism är snarare det globala fenomenet att agera kolonialt och utgör oftast grunden för teoretiska

analyser (Hettne). Imperialism fungerar utan kolonier, men det gör inte kolonialism (Loomba 2005, s. 21-22). Då kolonialism och imperialism går hand i hand kan således en kolonistör ses som en aktör som agerar både kolonialt och imperialistiskt. Det viktiga i vår analys är inte att göra en teoretisk skillnad på begreppen, poängen med vår definition är att komma åt vad ett kolonialt beteende är.

2.3.2 Idealtypens indikatorer

Vi har strukturerat idealtypen utifrån de mål historiens kolonistörer har haft, typiska medel de använt sig av samt vilka konsekvenser deras agerande har fått på det koloniserade folket. Dessa finns sammanfattade i figur 2.1. Kolonistörens mål och konsekvenserna för aktörens agerande är viktiga för att få en helhetsbild, men då själva agerandet från kolonistören utgör det vi kallar medel är det dessa som formar analysens tre indikatorer.

Syftet för en kolonistör är att stärka sin ställning på den globala arenan genom att expandera sitt territorium. Historiskt sett har kolonistörer oftast varit europeiska stater (Magnusson 1985, s. 14), men det har även funnits många exempel på privata aktörer (Lenin 1917, s. 108-109). Kolonistörens mål är att **köpa billigt och sälja dyrt, att ha monopol på sin marknad och/eller inom sin koloni, att konkurrera ut sina motståndare** samt att **få makt och största möjliga ekonomiska vinning** (Magnusson 1985, s. 14-17).

Första indikatorn

Jack Woddis (1967, s. 15-17) skriver om två tillvägagångssätt som historiskt sett använts mest frekvent av kolonistören för att nå sina mål. Det ena var att investera i en egen fabrik, gruva eller ett plantage i kolonin och sedan köpa billig arbetskraft bland det koloniserade folket. Det andra var att låta lokala producenter behålla sin verksamhet, men genom regelverk eller särskilda system tvinga producenterna att sälja råvarorna billigt till kolonistören. Den första indikatorn går således ut på att kolonistören antingen **investerar i en egen anläggning i landet och köper billig arbetskraft lokalt** eller **köper råvaror billigt av lokala producenter** (Woddis 1967, s. 15-17).

Andra indikatorn

Oavsett om kolonistören använde det ena, andra eller båda av de ovanstående tillvägagångssätten så menar Woddis (1967, s. 16) att historiens kolonistörer ofta monopoliserade marknaden inom sin koloni i tre steg. Det första steget var att kolonistören genom ovanstående metoder utvann råvaror billigt lokalt. I det andra steget fraktade kolonistören råvarorna till moderlandet där produkter förädlades. Det sista steget var att kolonistören sålde tillbaka de förädlade produkterna till kolonin och då till ett mycket högre pris än vad kostnaden för utvinningen av råvarorna varit. Den andra indikatorn handlar alltså om att kolonistören **monopoliserar marknaden** för en eller flera varor inom sin koloni.

Tredje indikatorn

Woddis (1967, s. 15-16) skriver också att ett annat medel ursprungliga kolonistörer använt sig av för att nå sina mål var att på olika sätt ha direkt eller indirekt kontroll över kolonins regering samt hela eller delar av militären. Den direkta kontrollen skedde genom att kolonistören själv inrättade regeringen och helt enkelt använde sin egen militär. Den indirekta kontrollen kunde ske genom att kolonistören gav bidrag till regeringen i utbyte mot att regeringen gynnade kolonistörens verksamhet eller att kolonistören tillsatte högt uppsatta positioner med folk från moderlandet. Liknande metoder användes för att få indirekt kontroll över militären (Woddis 1967, s. 15). Kontrollen kunde också ske genom att kolonistören införde regelverk och system som gynnade kolonistören och missgynnade lokala producenter och arbetare. Det kunde handla om att lokala bönder förbjöds att odla vissa lönsamma grödor, att arbetarna inte fick organisera sig fackligt eller att lokala konkurrenter till kolonistören påtvingades särskilda avgifter eller höga räntor (Woddis 1967, s. 21). Analysens tredje indikator är alltså att kolonistören har **direkt eller indirekt kontroll över regeringen och militären** i kolonin.

MÅL		MEDEL		KONSEKVENSER
<p>Köpa billigt och sälja dyrt.</p> <p>Ha monopol på sin marknad och/eller inom sin koloni.</p> <p>Konkurrera ut motståndare.</p> <p>Få makt och största möjliga ekonomiska vinning.</p>	<p>⇒</p>	<p>Investerar i egen anläggning och köper billig arbetskraft lokalt ELLER köper råvaror billigt av lokala producenter.</p> <p>Monopoliserar marknaden genom att: (1) Utvinna råvaror billigt lokalt. (2) Förädla produkter i moderlandet. (3) Sälja tillbaka förädlade produkter dyrt.</p> <p>Direkt eller indirekt kontroll över regering och militär.</p>	<p>⇒</p>	<p>Extrem fattigdom.</p> <p>Bristande bostäder.</p> <p>Arbetarna strejkar för att få organisera sig fackligt, möts av våld från staten.</p> <p>Bönderna kämpar mot fattigdom, höga hyror, höga skatter och räntor.</p>

Figur 2.1 Ramverk för vår idealtyp av en ursprunglig kolonistör.

En kolonistörs agerande har historiskt sett ofta fått allvarliga konsekvenser hos den koloniserade befolkningen. Exempel på dessa är **extrem fattigdom**,

bristande bostäder, arbetare som har strejkat för att få organisera sig fackligt, men mötts av våld från staten samt bönder som tvingats föra permanenta kamper mot fattigdom, höga hyror, höga skatter och räntor implementerade av det koloniala systemet (Woddis 1967, s. 21).

3 Metod och material

Vi har valt att göra en fallstudie där vi vill ta forskning om dagens kolonialism ett steg längre genom att se om det konkret går att klassa ett multinationellt företag som en nutida kolonisatör. Fallstudie som format lämpar sig väl för att det ger oss möjligheten att gräva djupare i frågeställningen och ta oss igenom många exempel på Shells agerande i Nigeria. Eftersom vi har byggt en egen idealtyp är fallstudie dessutom en bra metod för att pröva hur relevant och applicerbar denna idealtyp är.

3.1 Idealtyp

Tanken med idealtypsanalys som metod är att bygga en idealtyp som utgör ett tydligt ramverk för analysen. Viktigt att poängtera är att idealtypen inte är tänkt att exakt återfinnas i verkligheten, metoden är till för att se till vilken grad det analyserade objektet lever upp till idealtypen. En idealtyp ska också skiljas från ett genomsnitt. En idealtypisk kolonisatör är inte detsamma som en genomsnittlig kolonisatör, idealtypen är snarare en extrembild av en ursprunglig kolonisatör (Esaiasson m.fl. 2017, s. 140-143). Vi förväntar oss således inte att Shell helt och hållet ska uppfylla vår idealtyp av en kolonisatör. Vi använder snarare idealtypen som en måttstock för att kunna svara på frågan om och i så fall i vilken utsträckning Shell kan klassas som en nutida kolonisatör.

Anledningen till att vi har valt att bygga en idealtyp för vår analys istället för att analysera fallet utifrån vad andra har sagt om nutida kolonialism baserar sig på Karl Poppers teorikritik. Popper menar att samhällsvetenskapliga teorier ofta blir självuppfyllande beroende på hur läsaren tolkar olika prognoser och påståenden, medan sådant som är empiriskt applicerbart går att falsifiera med empiriskt material (Gilje – Grimen 2007, s. 95). Vi menar att tidigare forskning kring vårt ämne, som neokolonialismen och världssystemanalysen, riskerar att falla i den grop som Popper pekar på då allt material kring vår frågeställning skulle kunna stärka teorierna om uttolkaren så vill. Istället för att välja en sådan självuppfyllande design väljer vi en empiriskt prövbar idealtyp. Vi gör inga anspråk på att ge uttömmande bevis för våra ställningstaganden utan inser att de kan falsifieras av exempel från verkligheten som vi har missat eller som tillkommer efter att denna uppsats publicerats. Vår förhoppning är att idealtypen på så sätt gör våra slutsatser starkare, då vi även tar hänsyn till empiri som inte stämmer in på idealtypens indikatorer.

3.2 Analytisk strategi

För att få en helhetsbild av Shell kommer vi att, utifrån idealtypen, föra diskussioner kring vilka mål Shell har som en viktig aktör i Nigeria samt vilka konsekvenser Shells agerande har fått. Om vi kan se att Shell har liknande mål som ursprungliga kolonistörer, samt om företagets agerande har lett till samma typ av konsekvenser i Nigeria som i historiens kolonier, hoppas vi kunna dra säkrare slutsatser huruvida Shell kan klassas som en kolonistör. Fokus kommer dock att ligga på vilka medel Shell använder sig av, då det är medlen för att nå målen som är själva agerandet från Shells sida. Det är dessa medel som utgör idealtypens tre indikatorer som vi sedan sammanställer analysen utifrån. Alla tecken på ett kolonialt beteende utifrån de tre övergripande indikatorerna har varit av intresse, men vi gör inga anspråk på att vår analys på något sätt är uttömmande för Shells totala verksamhet i Nigeria.

Appliceringen av den första indikatorn⁴ på Shell blir att se om företaget har investerat i egna oljeanläggningar och köpt billig arbetskraft i Nigeria eller om de har köpt olja billigt av nigerianska oljeproducenter. Den andra indikatorn applicerar vi på Shell genom att se om företaget i tre sammanhängande steg utvinner råolja billigt, raffinerar den själva och sedan säljer den raffinerade oljan dyrt i Nigeria. Under den tredje indikatorn kommer vi framförallt att fokusera på den indirekta kontrollen och då se om Shell har gett bidrag till regeringen eller militären för att få särskilda subventioner, påverkan över lagstiftning eller militärt skydd. Vi har också valt att titta på i vilken utsträckning Shell har följt lokala, internationella och sina egna regelverk.

3.3 Material

Vårt empiriska material bygger på rapporter från så kallade watchdogs, Shells eget publicerade material, vetenskapliga artiklar samt granskande reportage och nyhetsartiklar från etablerad media. Vi har utgått från idealtypens olika indikatorer i avgränsningen av vårt empiriska material och fokuserat på rapporter och artiklar som kunnat säga något om de specifika indikatorerna. För att begränsa materialet och hålla det relevant till formuleringen nutida kolonistör har vi valt att inte gå längre bakåt i tiden än till år 1990.

Den största svårigheten med vårt empiriska material är att både källor från watchdogs och Shell kan anses vara tendentiösa. Vår förhoppning är att vi trots dessa svårigheter har lyckats att skapa en dynamisk undersökning då vi ställt materialet från dessa källor mot varandra. För att balansera dessa stundvis extrema källor hoppas vi att vår komplettering med material från etablerad media och

⁴ Se rubrik 2.3.2 för en beskrivning av samtliga indikatorer.

vetenskapliga artiklar har byggt en mer nyanserad och mindre partisk bild. Vissa delar av undersökningen har också begränsats av att transparensen i materialet stundvis kan ifrågasättas. Det är högst sannolikt att det finns en del fakta som kunde ha varit användbar för vår studie, men som inom ramen för denna uppsats varit omöjlig att bekräfta med säkra källor.

4 Analys

Vi kommer nu att applicera vår idealtyp på Shells agerande i Nigeria genom att redovisa vårt empiriska material utifrån tre olika indikatorer. Indikatorerna för ett kolonialt beteende presenteras mer genomgående under rubrik 2.3.2 och utgörs av de medel som listas i vår idealtyp för en ursprunglig kolonisatör. Fokus för vårt empiriska material har således varit att se på vilka medel Shell använder sig av för att vinstmaximera och eventuellt öka sin makt i Nigeria. Dessa indikatorer ger också en fingervisning för vilka mål Shell har som en aktör i Nigeria samt tar upp vilka konsekvenser företagets agerande har haft på Nigerias befolkning. Indikatorerna hjälper oss på så sätt att se om Shells mål och konsekvenser för bolagets verksamhet stämmer överens med de mål och konsekvenser som återfinns i idealtypen.

4.1 Erhåller olja i landet

Den första indikatorn handlar om hur en kolonisatör på ett av två sätt kommer åt billiga råvaror. Antingen investerade ursprungliga kolonisatörer i egna anläggningar i kolonin och anställde billig arbetskraft lokalt, eller så köpte de råvaror billigt av lokala producenter (se rubrik 2.3.2). Vi har tittat på om Shell har investerat i egna pipelines eller oljeplattformar i Nigeria och betalat ut låga löner till sina nigerianska anställda vid dessa anläggningar. Vi har även försökt att hitta exempel på om Shell har köpt billig råolja av nigerianska producenter. Nedan kommer vi att visa hur Shell ägnar sig åt det första tillvägagångssättet istället för det andra och således uppfyller denna indikator genom att på egen hand utvinna olja lokalt i Nigeria.

4.1.1 Investerar i egen oljeanläggning

Shell utforskar oljeområden och utvinner råolja i flera delar av Nigeria, både på land och i havet utanför Nigerias kust. Företaget utvecklar olika former av oljeutvinning och är delägare i flera av oljeproduktionerna i landet. Flera av dessa kontrollerar och bemannar Shell själva via sina dotterbolag (Shell 2). Shell är noggranna med att själva beskriva sin expertis, hur denna utnyttjas och hur de utvecklar högteknologisk produktion i landet. Exempelvis menar företaget att deras kunskap och erfarenhet innebär en möjlighet att utvinna olja ur djupa vatten utanför Nigerias kust (Shell 3). Detta innebär att Shell, ofta i samarbete med det statliga oljebolaget NNPC, själva utför produktionen av råolja i landet (Shell 4).

Shells produktionsanläggningar bemannas till stor del av nigerianer och företaget menar att 96 procent av deras anställda i Nigeria är lokala invånare, vilket motsvarar ungefär 3300 personer. Shell menar att de bidrar till att minska den höga arbetslösheten som råder i Nigeria och anställer lokalbefolkning för att utbilda och utveckla kompetens bland den nigerianska befolkningen (Shell 3). Utifrån statistik kring minimilöner i Nigeria finns det dock ett annat motiv som förmodligen lockar Shell att anställa personal lokalt i landet. År 2011 var minimilönen för nigerianska arbetare drygt 40 euro per månad, medan minimilönen i till exempel Nederländerna samma år var drygt 1400 euro i månaden. Faktum är att minimilönen per dag var högre i Nederländerna än minimilönen per månad i Nigeria (ILO). Exakt vilka löner Shells anställda får har vi inte hittat någon säker information om, men utifrån nivåerna på minimilönerna kan vi konstatera att det med hög sannolikhet varit lönsamt för Shell att anställa nigeriansk arbetskraft istället för nederländsk. Dessutom kan vi se att den övergripande exekutiva makten för Shells verksamhet är baserad på huvudkontoret i Nederländerna och utgörs av majoriteten vita européer, inte en enda nigerian sitter i bolagets högsta exekutiva kommitté (Shell 5). Detta kan ses som ett tecken på att Shell endast är intresserade av nigeriansk arbetskraft vid sina anläggningar men inte vid högre positioner inom bolaget. Vi kan utifrån presenterad fakta konstatera att Shell investerar i egna oljeanläggningar på plats i Nigeria och köper billig arbetskraft lokalt.

4.1.2 Köper olja lokalt

Shells verksamhet består främst av att hitta och producera råolja och gas på både land och djupt vatten (Shell 4). Vi finner inga bevis för att företaget faktiskt köper olja från lokala producenter i Nigeria, utan Shell står själva för utvinningen. När det kommer till den högteknologiskt inriktade oljebranschen är det som regel lättare för bolagen att själva utvinna råolja än att köpa in den från producenter som inte har samma expertis inom området (Persson). Eftersom Shell menar att de själva besitter den unika expertis som krävs (Shell 3) är det mer gynnsamt för deras verksamhet att investera i egna anläggningar än att köpa olja från lokala producenter (Shell 6). Vi hittar med andra ord inga belägg för att Shell använder sig av detta tillvägagångssätt.

4.2 Monopoliserar marknaden

Ursprungliga kolonistörer kunde som kolonins största makthavare ofta monopolisera hela marknaden av en eller flera varor inom sin koloni. De gjorde detta genom att utvinna råvaror billigt på plats i kolonin, förädla produkterna i moderlandet och sedan sälja tillbaka de förädlade produkterna dyrt i kolonin (se rubrik 2.3.2). För att applicera denna indikator på Shell måste vi först göra en tolkning av vad som ska ses som Shells moderland samt vad vi menar med råvaror

och förädlade produkter. Eftersom Shell är ett företag med stora resurser och en självständig aktör på den globala arenan är företaget oberoende av en specifik stat. Liket de stater som historiskt har koloniserat andra länder och använt kolonierna som en slags förlängning av sig själva är Shells dotterbolag i Nigeria en typ av förlängning av moderbolaget, alltså blir moderlandet i detta fall Shell självt. Vi har valt att klassa råolja och naturgas som de råvaror som utvinns på plats i Nigeria och raffinerad olja i olika former samt leverans av gas som de förädlade produkterna som säljs tillbaka till landet. Vi kommer alltså att se på om Shell utvinner naturgas och råolja i Nigeria, raffinerar oljan på egen hand och sedan säljer den raffinerade oljan och levererar gasen tillbaka till nigerianska konsumenter.

Vi kommer inte att ägna något större utrymme åt det första steget i denna indikator, då vi redan har utrett det under rubrik 4.1. Vi kan utifrån dessa resultat konstatera att det första steget uppfylls, då Shell utvinner billig råolja lokalt i Nigeria. Vi kan också direkt konstatera att stora delar av oljeutvinningen i Nigeria görs utav staten, både i egen regi och i samarbete med utländska bolag, samt av andra bolag än Shell (Shell 4).

Utifrån det material vi har hittat är det svårt att komma åt en helhetsbild av Shells verksamhet i Nigeria utifrån denna indikator. Shell redovisar på sin hemsida hur de generellt jobbar med samtliga steg i indikatorn, men inte specifikt i Nigeria. De beskriver sin globala verksamhet utifrån fem steg (Shell 6):

1. Land- och havsbaserad utforskning av olja och gas.
2. Utveckling av fält, produktion av olja och gas samt utvinning av bitumen (asfalt).
3. Raffinering av olja, produktion av bränsle och energi samt tillverkning av gas- och oljeprodukter.
4. Transport, leverans, distribution och handel med produkter.
5. Marknadsföring och försäljning i butik samt av smörjmedel och luftfart.

Utifrån dessa steg kan vi tydligt se att företaget i sin helhet utvinner råolja, raffinerar den och säljer den vidare som en förädlad produkt.

Som vi redan har konstaterat utvinner Shell råolja på plats i Nigeria. De skriver att de också ägnar sig åt att utveckla och producera gas samt leverera gas till lokala konsumenter i landet (Shell 2). Vidare beskriver företaget att de har vad de kallar industriella kunder i framförallt södra Nigeria som Shells dotterbolag levererar naturgas till via pipelines (Shell 7). Shell är delägare i ett gas- och oljeprojekt som förser stora delar av landet med gas och elektricitet (Shell 8). Shell säljer också smörjmedel till företag inom olika industrier (Shell 9). Vi har dock inte hittat några specifika siffror på vilken vinst Shell gör på att sälja förädlade produkter tillbaka till Nigeria och kan således inte säga om produkterna säljs dyrt.

Fastän Shell har en betydande roll i Nigerias oljemarknad går det inte att säga att Shell på egen hand monopoliserar den. Det finns exempel på att Shell fullföljer indikatorns tre steg, men i vilken utsträckning är på grund av bristfälligt material svårt att säga. Att Shell därtill inte är det enda oljebolaget i Nigeria gör det

omöjligt att dra slutsatsen att Shell, åtminstone på egen hand, monopoliserar marknaden.

4.3 Kontrollerar regering och militär

Det har funnits flera sätt för en kolonistör att kontrollera kolonins regering och militär. Direkt kontroll kunde innebära att kolonistören inrättade en egen regering och/eller militär. Indirekt kontroll kunde ske genom mutor eller särskilda regelverk som gynnade kolonistören och missgynnade lokala arbetare och producenter (se rubrik 2.3.2). Vi har valt att applicera denna indikator på Shell genom att dela in begreppet kontroll i tre underrubriker. Vi har tittat på om Shell har utnyttjat sin position genom att införa eller bryta mot regelverk, lagar och avtal i Nigeria. Därefter har vi undersökt om företaget har haft indirekt kontroll genom bidrag och mutor till högt uppsatta personer samt genom infiltration av regeringen. Till sist har vi tittat på Shells agerande i södra Nigeria för att se hur Shell med olika medel har kontrollerat statliga och icke-statliga militanta grupper.

4.3.1 Regelverk, lagar och avtal

Vi har inte hittat exempel på att Shell aktivt har infört egna regelverk i Nigeria, men att de bryter mot existerande lagar och kringgår etablerade regelverk är ett faktum. De flesta regelbrott som är förknippade med Shell i Nigeria gäller oljeutsläpp som skapat stora miljöproblem. Det handlar om att Shell brutit mot både sina egna och internationella bestämmelser kring oljeutvinning och hantering av utsläpp (Amnesty 2017, s. 6). Enligt en rapport från United Nations Environment Programme (UNEP) förbättrade Shell sin verksamhet efter att företaget 2010 inrättade ett nytt system för sanering i Nigeria, trots detta följde Shell fortfarande inte lokala tillsynskrav eller internationell praxis (UNEP, s. 5).

Ett stort miljöbrott som Shell fortfarande ägnar sig åt gäller flaring som är en process där en oljeproducent bränner den naturgas som uppstår i samband med oljeutvinningen. Fastän Shell är medvetna om vilka miljöproblem och föroreningar som uppstår i samband med flaring är det fortfarande en metod de använder sig av i Nigeria (Shell 10). Flaring har varit olagligt i Nigeria sedan 1984 och har orsakat enorma miljöproblem för lokalbefolkningen i framförallt Nigerdeltat. Luft och vatten har blivit förorenat och människorna i områden nära eldningen har fått hälsoproblem av utsläppen (Mark 2012). Att Shell fortfarande ägnar sig åt flaring är ett tydligt exempel på hur företaget under lång tid har brutit, och fortfarande bryter, mot Nigerias lagstiftning. Shell försvarar denna olagliga verksamhet med att de har minskat sin flaring med 90 procent mellan 2002 och 2016 samt att deras ambitioner att sluta med det helt bromsas av ett bristande samarbete från den nigerianska statens sida (Shell 10).

En grupp fiskare och bönder i Nigerdeltat i södra Nigeria stämde Shell år 2008 på grund av att oljeläckage, som pågick mellan 2004 och 2007, från företagets

anläggning hade skapat stora miljöproblem och därmed ekonomiska förluster hos den drabbade befolkningen. Shell förnekade anklagelserna och frånsade sig ansvaret för oljeutsläppen. De menade att utsläppen var orsakade av kriminella grupper som förstört Shells anläggning för att stjäla olja. År 2013 friade rätten Shell på alla punkter förutom en, där domstolen ansåg att Shell borde ha vidtagit större säkerhetsåtgärder för att förhindra sabotage. Det här rättsfallet är ett exempel på hur Shell har undkommit ansvar för miljöförstöring från sina anläggningar och hur de lyckats kringgå regelverk genom att lägga skulden på sabotörer. Det är också ett exempel på svårigheten med att stämma multinationella företag som Shell, eftersom denna stämningsansökan lämnades in till nederländsk domstol efter att lokalborna misslyckats med att få kompensation i Nigeria (Akinbobola 2013). Dessutom har högsta domstolen i Storbritannien fastställt att nigerianska grupper inte kan stämma Shell i Storbritannien för utsläpp gjorda i Nigerdeltat. Efter en stämningsansökan inlämnad i Storbritannien dömde högsta domstolen 2017 att moderbolaget inte har något lagbundet ansvar för Shells dotterbolags påstådda utsläpp i Nigerdeltat (Howard 2017). Shell har alltså lyckats få domstolen på sin sida i Nigeria, Storbritannien och Nederländerna, trots att de allvarliga skadorna orsakats av läckor från bolagets anläggningar.

I en årsrapport från 2016⁵ menar Shell själva att de bryter mot nationella lagar och regler för att dessa har stiftats efter att ett avtal med landet ingåtts. De försvarar sina kriminella handlingar med att de nya lagarna eller ordningarna i sådana fall har varit oväntade och oförutsägbara vid tillfället som avtalet mellan Shell och landet har upprättats. De menar att det snarare är landets regering som inte respekterar bindande avtal med Shell när de inför vissa lagar och att Shell då tvingas bryta mot de nya lagarna (Shell 11, s. 13). Att Shell bryter mot lagar och etablerade regelverk är alltså inget ens företaget själv förnekar.

4.3.2 Indirekt kontroll över regeringen

Då stora delar av Nigerias ekonomi vilar på utvinningen av de energirika naturresurserna kan vi se hur landets regering blir alltmer bunden till den inkomst som genereras av Shells verksamhet. Flera källor vittnar om hur Shells betydande bidrag till statskassan leder till att de får ett stort politiskt inflytande i Nigeria (Hennchen 2013, s. 8). Lobbying och mutor bidrar till svårigheten för den nigerianska regeringen att stå emot Shell. Exempelvis rapporterar flera stora medier om hur Shell har anklagats för att veta att deras pengar använts till mutor och korruption. Shell ska alltså ha varit medvetna om att pengar hamnat i bland annat toppolitikernas fickor när de utfört betalningar för rättigheter att placera verksamhet i nya oljerika områden (Gramer 2017). Samtidigt som dessa anklagelser riktades mot bolaget hade de precis avklarat ett rättsfall om mutor i Nigeria (Jack 2017). Shell skriver nu på sin hemsida att de uppmuntrat

⁵ Rapporten gäller Shells totala verksamhet och inte specifikt den i Nigeria. Då argumentationen är generell anser vi att den ändå passar in på företagets agerande i Nigeria.

transparens hos de regeringar de samarbetar med och påstår att de varken tolererar indirekta eller direkta mutor (Shell 12).

Ett annat exempel är att det finns tecken på att företaget har påverkat regeringen att driva igenom regler och skattelättnader (Manby 1999, s. 283). Detta styrks med information om att Shell tillsammans med andra oljebolag har tagit del av skattelättnader värda miljardbelopp i Nigeria (Ahlers 2016). Det finns flera rapporter om hur den stora omsättningen av pengar i oljebranschen gynnar multinationella oljeföretag i Nigeria men knappt syns i landets välfärd. Till exempel rapporterar Tunde Aremu för ActionAid (2011) att nigerianska skolor brister i kvalitet och att det finns rapporter som menar att låg- och medelinkomsttagare betalar proportionellt högre skatt än storföretag. Shell nämns som ett av de multinationella företag som med dotterbolag registrerade i skatteparadis slipper undan skatt de enligt Aremu egentligen borde betala till Nigeria. Ett annat exempel är Chris Hufstader som för Oxfam (2015) rapporterar om att oljebranschen, Shell inräknat, har orsakat stora miljöproblem i nigerianska samhällen och att landets befolkning sällan får ta del av de stora summor som oljan genererar. Det finns alltså flera tecken på att Shells påverkan på Nigerias skattepolitik har gynnat företaget och missgynnat landets befolkning.

Att Shell infiltrerar Nigerias regering och har flera viktiga beslutfattare under ständig övervakning offentliggjordes år 2012 när information läcktes från amerikanska diplomater (Hennchen 2013, s. 9). Enligt denna information har Ann Pickard, som då var vice president för Shell i subsahariska Afrika, berättat att företaget har folk utplacerade inom hela den nigerianska regeringen och har ständig koll på allt som pågår där. Exempelvis har Shell genom dessa utplaceringar erhållit information om hur Nigeria fört diskussioner med andra oljebolag och hur dessa eventuellt skulle kunna överta delar av Shells position i det oljerika landet. Denna information har kritiserats av representanter för det statliga bolaget NNPC då de menar att detta är en specifik individs enskilda uppfattning. Shell själva vill inte kommentera läckan överhuvudtaget (Smith 2010). Det är ingen överraskning att Pickards uttalanden ifrågasätts av de som kritiserar och det är svårt att utreda exakt i vilken utsträckning de stämmer. Eftersom Pickard i sin position som en av regionens högsta beslutfattare inom Shell har haft en unik insyn i företagets verksamhet och visar på att Shell har haft stort inflytande över regeringen bedömer vi ändå att informationen hon har delat är värdefull för vår studie.

Det är svårt att utifrån ovanstående information gå så långt som att säga att Shell har full kontroll över Nigerias regering, men det är tydligt att företaget påverkar regeringens arbete genom försök till indirekt kontroll över delar av statens verksamhet.

4.3.3 Kontroll över militären

Amnesty International visar i en ny rapport (2017) hur Shell under 1990-talet aktivt använde sig av den nigerianska militären för att skydda sin produktion mot lokala demonstranter i Ogoniland i södra Nigeria. Under 1990-talet var Shell det

viktigaste företaget i Nigeria och stod för ungefär hälften av Nigerias oljeproduktion. Den ekonomiskt viktiga regionen Ogoniland var av högt intresse för både Shell och den nigerianska regeringen, som hade ett tätt samarbete. När Shells verksamhet i Ogoniland orsakade föroreningar av luft och vatten, och företaget inte tog ansvar för de stora miljöproblemen, uppstod protester bland lokalbefolkningen (Amnesty 2017, s. 6-7). Shells leverantörer fortsatte dock, enligt företagets beslut, att arbeta fram en ny pipeline i området. För att skydda leverantörerna och deras arbete bad Shell den nigerianska militären om skydd mot demonstranter som försökte störa arbetet. De styrkor som var på plats för att skydda Shells produktion mellan 1993 och 1996 stod för flera våldtäkter, förstörde hela byar, dödade ett stort antal människor samt torterade och fängslade personer på olagliga grunder (Amnesty 2017, s. 84). Shell själva menade att det militära skyddet var nödvändigt på grund av de säkerhetshot som fanns mot företagets anställda på plats (Amnesty 2017, s. 7). I en bilaga till Amnestys rapport finns ett brev från Shell där de tar avstånd från några av de avrättningar som skett under tidsperioden (Amnesty 2017, s. 87). Amnesty hänvisar dock (2017, s. 9-12) till interna dokument inom Shell som beskriver att företaget var fullt medvetna om de nigerianska styrkornas agerande och att Shell med ekonomiska och materiella bidrag försökte få militären att stoppa demonstranterna i Ogoniland.

Det är inte bara Amnesty som har uppmärksammat händelserna i Ogoniland. Platform, en watchdog som fokuserar på att granska oljebolag, släppte 2011 en rapport som berör Shells agerande i Ogoniland under 2000-talet. Där beskriver de bland annat hur styrkor som skyddat Shells anläggningar 2009 och 2010 varit ansvariga för mord och tortyr (Amunwa 2011, s. 13). Dessutom har flera etablerade medier, utifrån ovanstående rapporter, redogjort för Shells inblandning i regionen (se till exempel Smith 2011 och Björklund 2017). Under 2000-talet uppmärksammades särskilt ett rättsfall där Shell genom förlikning betalade ut 15,5 miljoner amerikanska dollar för deras inblandning i avrättningen av nio Ogoniledare på 1990-talet (Pilkington 2009). Trots att många frågetecken kvarstår visar Shells aktivitet i Ogoniland på att företaget haft stor inverkan på militären i Nigeria.

Det finns tecken på att Shell inte endast har begränsat sig till att försöka kontrollera den nigerianska statens militär. Enligt den tidigare nämnda rapporten från Platform (2011) ska Shell, i utbyte mot skydd av företagets intressen, ha gett ekonomiskt stöd till en militant icke-statlig grupp i Joinkrama i södra Nigeria. Rapporten beskriver hur Shell ska ha anställt en militant grupp, som tidigare varit mest aggressiv och framgångsrik i jakten på stulen olja, att istället vakta företagets anläggning och avskräcka andra grupper från att vandalisera och stjäla Shells olja i området. Då samhället redan var instabilt växte rivaliteten mellan olika grupper och tidigare konflikter blev ännu mer infekterade (Amunwa 2011, s. 39, 42). Shell har visserligen förnekat samröre med icke-statliga militanta grupper (Amunwa 2011, s. 39), men med tanke på att bland annat The Guardian (Smith 2011) har valt att rapportera Platforms uppgifter vidare finns det ändå belägg för att Shell har försökt att utöva makt och kontroll utanför ramarna för den nigerianska regeringen.

5 Slutsats

Med utgångspunkt i de fakta vi har presenterat i analysen väljer vi att dra slutsatsen att Shell, utifrån vår idealtyp, kan ses som en nutida kolonisatör i Nigeria. Vi menar att oljebolaget uppfyller två av tre indikatorer samt att konsekvenserna för Shells agerande kan liknas vid de som tas upp i idealtypen. I detta avslutande avsnitt diskuterar vi i vilken utsträckning Shell agerar kolonialt, möjlig kritik till våra slutsatser och hur forskningen kan bygga vidare på våra resultat.

5.1 Shells koloniala beteende

Att Shell likt ursprungliga kolonisatörer har som mål att köpa billigt och sälja dyrt kräver ingen djupare diskussion. Det är inte heller en häpnadsväckande slutsats då det är målet för vilket vinstdrivande företag som helst och hjälper oss inte ensamt att dra någon slutsats om Shell som en kolonisatör. Vi kan inte heller säga att Shell har som mål att få monopol på oljemarknaden i Nigeria då detta inte har skett och vi inte har funnit något belägg för det. Om Shell ämnar att konkurrera ut sina motståndare kan vi inte finna konkreta belägg för då Shell inte explicit har uttryckt några sådana ambitioner och dessutom samarbetar med andra stora oljebolag i Nigeria. Dock kan vi konstatera att de flesta företag vill ha så få konkurrenter som möjligt och att detta mål ändå eftersträvas. Shell har ansträngt sig för att få inflytande över politik som rör deras verksamhet och vi menar att deras kontrollerande tendenser kan kopplas till idealtypens mål om att få makt och största möjliga ekonomiska vinning. Utifrån det agerande vi har visat i analysen då Shell försöker att manipulera regering och militär för att gynna Shells intressen kan vi se tecken på att Shell har detta mål. Vi kan alltså tydligt se att tre av fyra mål innehas av Shell, vilket stärker vår slutsats om Shell som en kolonisatör i Nigeria.

I analysen har vi konstaterat att Shell uppfyller den första indikatorn då de investerar i egna oljeanläggningar på plats i Nigeria och anställer billig arbetskraft lokalt. Detta är visserligen inget häpnadsväckande beteende, då det är ett populärt tillvägagångssätt för dagens multi- och transnationella företag för att skapa sig konkurrenskraft på den globala arenan. Trots att detta beteende ses hos andra företag menar vi att beteendet blir kolonialt i kombination med att Shell inte tar ansvar för de utsläpp och läckage som företagets anläggningar varit orsak till. Dessa utsläpp har lett till förödande konsekvenser för delar av den nigerianska befolkningen och de som har protesterat mot Shells verksamhet har mötts av våldsamt motstånd finansierat av Shell. Med tanke på att Shells utsläpp och

bristande ansvarstagande har begränsat nigerianernas möjlighet att livnära sig genom jordbruk och fiske blir Shells investeringar i egna anläggningar problematiska. Agerandet i sin helhet är med andra ord i enlighet med vår idealtyp och således kolonialt.

Fastän vi har konstaterat att den andra indikatorn om monopol inte uppfylls av Shell kan vi se ett liknande mönster i beteendet. Precis som de ursprungliga kolonisatörerna utviner Shell råolja i Nigeria för att sedan på egen hand raffinera den och förädla produkter av den. Nigerianska konsumenter får sedan importera den förädlade produkten i form av raffinerad olja, naturgas, drivmedel och smörjmedel. Vi kan alltså se att indikatorn delvis uppfylls, men då Shell inte har monopol på Nigerias oljemarknad vill vi poängtera att det inte är utifrån denna vi drar slutsatsen att Shell är en kolonisatör. Vi ser detta som ett tydligt exempel på hur en del av vår idealtyp kan falsifieras, men då idealtypen inte är tänkt att uppfyllas helt anser vi ändå att våra slutsatser om Shell som kolonisatör håller.

En aktör som ställer sig över nationell lagstiftning, gör försök att infiltrera regeringen och kontrollera militären med bidrag är en aktör som passar väl in på idealtypens tredje indikator. Att Shell inte respekterar Nigerias lagstiftning, som att de ägnar sig åt flaring trots att det är olagligt, visar således på ett kolonialt beteende. Visserligen inför inte Shell officiellt egna lagar och regelverk i Nigeria, men utifrån analysens exempel på Shells indirekta och stundvis direkta kontroll av såväl regering som militär kan vi ändå dra slutsatsen att Shell uppfyller idealtypens tredje indikator. Att Shell därtill, medvetna om de våldsamma konsekvenserna, har anställt militära grupper för att skydda företagets ekonomiska intressen istället för lokalbefolkningens är ett tydligt tecken på att Shell kan anses vara en kolonisatör. Likt ursprungliga kolonisatörer agerar Shell på ett sätt som passar dem själva och tar lite hänsyn till hur deras agerande påverkar den lokala befolkningen.

Vi kan se att Shells agerande i Nigeria har lett till liknande konsekvenser som de som tas upp i idealtypen. När oljeutsläpp från Shells anläggningar har ödelagt byar och försvårat befolkningens möjligheter till livnäring kan vi anta att fall av fattigdom, bristande bostäder och ekonomiska svårigheter för bönder varit konsekvenser av bland annat Shells agerande. Att Shell har sluppit betala skattepengar som kunnat användas till nigeriansk välfärd kan också kopplas till punkter i idealtypens konsekvenser, då dessa missade inkomster för staten kunde ha hjälpt till att motverka fattigdom och åtgärda bristande bostäder. Vidare kan det faktum att demonstranter har utsatts för statligt våld delvis finansierat av Shell kopplas till konsekvenser som nämns i vår idealtyp, fastän demonstrationerna inte varit av arbetsrättsliga skäl. Vi menar att det är principen att lokalbefolkning protesterar mot kolonisatörens beteende och sedan möts av statligt våld som står i fokus och uppfylls av Shell. Vår slutsats att Shell kan ses som en nutida kolonisatör kan alltså stärkas ytterligare när konsekvenser för bolagets agerande jämförs med idealtypens konsekvenser. En möjlig kritik till detta är frågan om det verkligen är Shell som bär ansvaret för dessa problem. Vissa skulle kanske mena att det är den nigerianska staten som har det yttersta ansvaret för problematik med fattigdom och bristande bostäder, samt att det faktiskt är staten som aktivt utövat våldet mot demonstranter. Det kan även anses vara statens uppgift att driva in den

skatt som Shell bör betala till Nigeria. Vi förstår denna kritik och håller delvis med om den. Med det sagt tar vi dock inte avstånd från att Shell ändå har ett ansvar för sitt agerande och vi tror att många specifika konsekvenser för företagets agerande inte hade existerat om Shell inte hade funnits i landet.

För att sammanfatta kan vi se att Shells koloniala beteende stämmer överens med vår idealtyp på de flesta punkterna. Shell har liknande mål som ursprungliga kolonisatörer, agerar i många fall på samma sätt i Nigeria som historiens kolonisatörer gjorde i sina kolonier och konsekvenserna för företagets agerande kan liknas vid problem som tidigare koloniserade befolkningar har drabbats av. Vi är medvetna om att Shell inte passar in på idealtypen fullt ut, men eftersom detta inte har varit vår ambition ser vi inte det som en begränsning för hållbarheten i vår slutsats. Shells beteende är kolonialt i så pass stor utsträckning att vi är beredda att kalla företaget en nutida kolonisatör i Nigeria. Vi har full förståelse för att kritiker snarare skulle se våra slutsatser som konsekvenser av globaliseringen än att koppla dem till kolonialism. Vi menar dock att parallellerna är så pass tydliga till historisk kolonialism att det visst går att se Shell som en kolonisatör, sedan håller vi med om att detta samtidigt kan ses som en konsekvens av globaliseringen. Det ena behöver inte utesluta det andra, vi menar att globaliseringen har lett fram till den nutida kolonialismen snarare än att den utesluter den.

5.2 Framtida forskning

Våra slutsatser bidrar till existerande forskning om nutida kolonialism på flera sätt. Vi har utvidgat forskningsområdet då vi har valt att titta på företag som självständiga aktörer istället som en förlängning av nationalstaten. Vi har presenterat en idealtyp av en kolonisatör som empiriskt kan prövas på vilken aktör som helst. Det finns forskare som har pekat på att företagets agerande skulle kunna ses som kolonialt och vi har med denna uppsats utvecklat det resonemanget genom att explicit klassa ett företag som en faktisk kolonisatör utifrån konkreta indikatorer. Vårt teoretiska ramverk med idealtypen kan utveckla detta resonemang ytterligare genom att appliceras på fler multi- och transnationella företag.

Det vore intressant att se om fortsatt forskning inom området med hjälp av vår idealtyp skulle kunna dra mer generella slutsatser om hur multi- och transnationella företag kan ses som dagens kolonisatörer. Vår förhoppning är att kommande studier kring nutida kolonialism vågar lyfta blicken från staters agerande och istället fokusera mer på de självständiga företagens koloniala beteenden på den globala arenan. Om framtida forskning skulle kunna visa att storföretag som grupp faktiskt är nutida kolonisatörer skulle detta få betydelse i ett större sammanhang. Inte endast forskning om dagens kolonialism skulle ges nya perspektiv med sådana slutsatser, vi tror att även studier om globalisering generellt kan gynnas av idén om företagen som de huvudsakliga aktörerna. Diskussioner kring nationalstatens relevans och roll i dagens globala samhälle kan berikas med slutsatser om företag som kolonisatörer. På ett större plan skulle

vidare forskning kunna visa att företagen i större utsträckning idag tar över nationalstatens historiska beteende och därmed inkluderat de koloniala mönster som historien har sett. Det finns förstås redan forskning som tar upp detta fenomen och det återstår mycket mer forskning inom detta område. Vi hoppas att denna uppsats åtminstone är en bit på vägen.

6 Referenser

- Ahlers, Rhodante, 2016. "ActionAid and SOMO reveal billion dollar tax break benefiting Shell, Total and Eni", *The Centre for Research on Multinational Corporations, SOMO*, Nyhetsartikel. 2016-01-19. [Elektronisk] <https://www.somo.nl/actionaid-and-somo-reveal-billion-dollar-tax-break-benefiting-shell-total-and-eni/> Hämtdatum: 2017-12-12.
- Akinbobola, Yemisi, 2013. "Slippery justice for victims of oil spills", *African Renewal*, Nyhetsartikel. Augusti 2013. [Elektronisk] <http://www.un.org/africarenewal/magazine/august-2013/slippery-justice-victims-oil-spills> Hämtdatum: 2017-12-09.
- Amnesty International, 2017. *Nigeria: A criminal enterprise? Shell's involvement in human rights violations in Nigeria in the 1990s*. London: Amnesty International Ltd.
- Amnesty International. *Oil, gas and mining industries*. [Elektronisk] <https://www.amnestyusa.org/themes/business-human-rights/oil-gas-mining-industries/> Hämtdatum: 2017-12-07.
- Amunwa, Ben, 2011. *Counting the cost. Corporations and human rights abuses in the Niger Delta*. Platform.
- Aremu, Tunde, 2011. "Are Nigerians paying a high price for tax havens?", *ActionAid Nigeria*. 2011-10-12. [Elektronisk] <http://www.actionaid.org/nigeria/shared/are-nigerians-paying-high-price-tax-havens> Hämtdatum: 2017-12-15.
- Björklund, Marianne, 2017. "Amnesty: Shell ansvarigt för mord och våldtäkter i Nigeria", *Dagens nyheter*, Nyhetsartikel. 2017-11-28. [Elektronisk] <https://www.dn.se/ekonomi/amnesty-shell-ansvarigt-for-mord-och-valdtakter-i-nigeria/> Hämtdatum: 2017-12-04.
- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Towns, Ann – Wängnerud, Lena, 2017. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 5:1 uppl. Stockholm: Författarna och Wolters Kluwer Sverige AB.
- Fortune Global 500. *Royal Dutch Shell*. [Elektronisk] <http://fortune.com/global500/royal-dutch-shell/> Hämtdatum: 2017-11-24.
- Gilje, Nils – Grimen, Harald, 2007. *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. 3 uppl. Göteborg: Daidalos.
- Gramer, Robbie, 2017. "Leaked Records Show Shell's Complicity in Massive Oil Corruption Scandal", *Foreign Policy*, Nyhetsartikel. 2017-04-11. [Elektronisk] <http://foreignpolicy.com/2017/04/11/emails-show-shells-complicity-in-biggest-oil-corruption-scandal-in-history-nigeria-resource-etete-eni/>. Hämtdatum: 2017-12-01.

- Hennchen, Esther, 2013. "Royal Dutch Shell in Nigeria: Where Do Responsibilities End?", *Journal of Business Ethics*, vol. 129, nr 1, s. 1-25.
- Hettne, Björn. "Imperialism" i *Nationalencyklopedin*. [Elektronisk] <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/imperialism> Hämtdatum: 2017-11-21.
- Howard, Emma, 2017. "High Court rules Shell not liable in UK for Nigeria oil spills", *Unearthed, Greenpeace UK*, Nyhetsartikel. 2017-01-26. [Elektronisk] <https://unearthed.greenpeace.org/2017/01/26/shell-nigeria-court-case-oil-spills-not-liable/> Hämtdatum: 2017-12-11.
- Huff, Richard, 2015. "Transnationalism" i *Encyclopedia Britannica*. [Elektronisk] <https://www.britannica.com/topic/transnationalism> Hämtdatum: 2017-11-23.
- Hufstader, Chris, 2015. "Where does oil money go? I went to Nigeria to find out", *First person blog, Oxfam*, Blogginlägg. 2015-07-20. [Elektronisk] <https://firstperson.oxfamamerica.org/2015/07/where-does-oil-money-go-i-went-to-nigeria-to-find-out/> Hämtdatum: 2017-12-15.
- International Labour Organization, ILO. *Travail legal databases*. [Elektronisk] http://www.ilo.org/dyn/travail/travmain.sectionReport1?p_lang=en&p_countries=NG&p_sc_id=1&p_year=2011&p_structure=1&p_countries=NL Hämtdatum: 2017-12-12.
- Jack, Simon, 2017. "Shell corruption probe: New evidence on oil payments", *BBC News*, Nyhetsartikel. 2017-04-10. [Elektronisk] <http://www.bbc.com/news/business-39544761>. Hämtdatum: 2017-12-01.
- Kohn, Margaret – Reddy, Kavita, 2017. "Colonialism" i *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [Elektronisk] <https://plato.stanford.edu/entries/colonialism/#Def> Hämtdatum: 2017-11-15.
- Korten, David C., 2001. *When Corporations Rule the World*. 2 uppl. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc.
- Landguiden, Utrikespolitiska institutet, 2016. *Nigeria - Politik och historia - Ekonomi*. [Elektronisk] <https://www.ui.se/landguiden/lander-och-omraden/afrika/nigeria/> Hämtdatum: 2017-12-07.
- Lenin, Vladimir, 1917. *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium*. Zenitserien.
- Loomba, Ania, 2005. *Kolonialism/Postkolonialism. En introduktion till ett forskningsfält*. 2 uppl. Hägersten: Tankekraft förlag.
- Magnusson, Lars, 1985. *Teorier om imperialism*. Södertälje: Fingraf AB.
- Manby, Bronwen, 1999. "The Role and Responsibility of Oil Multinationals in Nigeria", *Journal of International Affairs*, vol. 53, nr. 1.
- Mark, Monica, 2012. "Nigeria's penalty for gas flaring will not curb emissions, say campaigners", *The Guardian*, Nyhetsartikel. 2012-05-31. [Elektronisk] <https://www.theguardian.com/environment/2012/may/31/nigeria-penalty-gas-flaring> Hämtdatum: 2017-12-09.
- Miyoshi, Masao, 1993. "A Borderless World? From Colonialism to Transnationalism and the Decline of the Nation-State." *Critical inquiry*, vol. 19, nr. 4, s. 726-751.

- Mumby, Dennis, 2015. *Corporate colonization*. [Elektronisk] <http://sk.sagepub.com.ludwig.lub.lu.se/video/corporate-colonization>
Hämtdatum: 2017-12-05.
- Nkrumah, Kwame, 1965. *Neo-colonialism. The last stage of imperialism*. London: Panaf.
- Persson, Tobias. "Petroleumindustri: Industristruktur" i *Nationalencyklopedin*. [Elektronisk] <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/petroleumindustri>
Hämtdatum: 2017-12-08.
- Pilkington, Ed, 2009. "Shell pays out \$15.5m over Saro-Wiwa killing", *The Guardian*, Nyhetsartikel. 2009-06-08. [Elektronisk] <https://www.theguardian.com/world/2009/jun/08/nigeria-usa> Hämtdatum: 2017-12-04.
- Shell 1. *Our beginnings*. [Elektronisk] <http://www.shell.com/about-us/who-we-are/our-beginnings.html> Hämtdatum: 2017-11-24.
- Shell 2. *Who we are*. [Elektronisk] <http://www.shell.com.ng/about-us/who-we-are.html> Hämtdatum: 2017-11-30.
- Shell 3. *Nigerian content development*. [Elektronisk] <http://www.shell.com.ng/media/nigeria-reports-and-publications-briefing-notes/nigerian-content-development.html> Hämtdatum: 2017-11-30.
- Shell 4. *What we do*. [Elektronisk] <http://www.shell.com.ng/about-us/what-we-do.html> Hämtdatum: 2017-12-04.
- Shell 5. *Executive committee*. [Elektronisk] <http://www.shell.com/about-us/leadership/executive-committee.html> Hämtdatum: 2017-11-30.
- Shell 6. *Our strategy*. [Elektronisk] <http://www.shell.com/investors/shell-and-our-strategy/our-strategy.html> Hämtdatum: 2017-11-30.
- Shell 7. *Natural gas supply*. [Elektronisk] <http://www.shell.com.ng/business-customers/natural-gas-supply.html> Hämtdatum: 2017-12-15.
- Shell 8. *Gas and power*. [Elektronisk] <http://www.shell.com.ng/business-customers/gas-power.html> Hämtdatum: 2017-12-15.
- Shell 9. *Lubricants for businesses*. [Elektronisk] <http://www.shell.com.ng/business-customers/lubricants-for-business.html>
Hämtdatum: 2017-12-15.
- Shell 10. *Flaring*. [Elektronisk] <http://reports.shell.com/sustainability-report/2016/energy-transition/our-work-to-address-climate-change/flaring.html> Hämtdatum: 2017-12-11.
- Shell 11. *Royal Dutch Shell plc Annual Report and Form 20-F for the year ended December 31, 2016*.
- Shell 12. *Transparency and anti-corruption*. [Elektronisk] <http://www.shell.com/sustainability/transparency/transparency-and-anti-corruption.html> Hämtdatum: 2017-12-03.
- Smith, David, 2010. "WikiLeaks cables: Shell's grip on Nigerian state revealed", *The Guardian*, Nyhetsartikel. 2010-12-08. [Elektronisk] <https://www.theguardian.com/business/2010/dec/08/wikileaks-cables-shell-nigeria-spying>. Hämtdatum: 2017-11-30.

- Smith, David, 2011. "Shell accused of fuelling violence in Nigeria by paying rival militant gangs", *The Guardian*, Nyhetsartikel. 2011-10-03. [Elektronisk] <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/03/shell-accused-of-fuelling-nigeria-conflict> Hämtdatum: 2017-12-04.
- United Nations Environment Programme, UNEP. *Environmental assessment of Ogoniland. Executive summary.* [Elektronisk] https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/22169/EA_Ogoniland_ES.pdf?sequence=1&isAllowed=y Hämtdatum: 2017-12-09.
- Wallerstein, Immanuel, 2004. *Världssystemanalysen - en introduktion.* Stockholm: Tankekraft förlag.
- Woddis, Jack, 1967. *An introduction to neo-colonialism.* New York: International Publishers.